

Rusia amenință oare Occidentul?

Jean-Sylvestre MONGRENIER este cercetător la Institut Français de Géopolitique (Paris VIII) și cercetător asociat la Institutul Thomas More. Specialist în problemele apărării europene, atlantice și occidentale, semnează lucrările: *Dictionnaire géopolitique de la défense européenne*, Unicom, Paris, 2005; *La France, l'Europe, l'OTAN. Une approche géopolitique de l'atlantisme français*, Unicom, Paris, 2006; *La Russie, de Poutine à Medvedev* (în colaborare cu Nina Bachkatov, Silano Casini, Laurent Vinatier), Unicom, Paris, 2008.

Traducătorul, **Alexandru ȘICLOVAN**, este licențiat în informatică. Traduceri: Denis Guejd, *Matematica explicată fiicelor mele*, Cartier, 2008; Denis Guejd, *Teorema papagalului*, Cartier, 2008; Roger-Pol Droit, *Etica pe înțelesul tuturor*, Cartier, 2009.

Jean-Sylvestre Mongrenier

Rusia amenință oare Occidentul?

Traducere din franceză de Alexandru ȘICLOVAN

15
Din 1995
CARTIER *in toate librăriile bune*

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

-15%
pentru 2010

*Cărțile CARTIER editate în 2010 și având sigla **CARTIER** pentru 2010 pot fi procurate, în toate librăriile bune din România și Republica Moldova, cu o reducere de 15% din prețul indicat pe copertă.*

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria Văru Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Inga Druță

Editor: Gheorghe Erizanu

Lectori: Em. Galaicu-Păun, Valentin Guțu

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Ana Cioclo

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Tipografia Centrală (nr. 2380)

Jean-Sylvestre Mongrenier

LA RUSSIE MENACE-T-ELLE L'OCCIDENT?

© Choiseul Éditions, 2010

Jean-Sylvestre Mongrenier

RUSIA AMENINȚĂ OARE OCCIDENTUL?

Ediția I, septembrie 2010

© 2010, Editura Cartier pentru prezenta versiune românească.

Această ediție a fost tipărită în 800 exemplare. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Mongrenier, Jean-Sylvestre

Rusia amenință oare Occidentul? / Jean-Sylvestre Mongrenier; – Ch.: Cartier, 2010

(F.E.-P. „Tipogr. Centrală”). – 216 p. – (Colecția „Cartier istoric”).

Tit. orig.: La Russie menace-t-elle l'Occident? – 800 ex.

ISBN 978-9975-79-634-7.

32

M 88

Drept omagiu părinților mei.

„Nu putem trasa frontiere rigide între viziunile Estului și cele ale Vestului. În sânul lor se desfășoară un schimb perpetuu de idei și forme. Lucrurile stau astfel epocă după epocă. Marile probleme ale istoriei ne călăuzesc fără a fi elucidate, determină acțiuni fără a fi mute. Se comportă precum stâncile în bătaia valurilor.”

Ernst Jünger – *Nodul gordian*, 1970

Prefață

Jean-Sylvestre Mongrenier este un tânăr cercetător remarcabil deja în domeniul reflecției geopolitice. Prin importanța preocupărilor sale teoretice, cartea *Franța, Europa, NATO. O abordare geopolitică a atlantismului francez* (2006) și teza sa intitulată *Mizele geopolitice ale apărării europene* (una dintre cele mai bune teze de doctorat susținute la Institutul Francez de Geopolitică) reprezintă contribuții foarte importante în domeniul geopoliticii. Autorul concepe acest domeniu, precum ar trebui să și fie, ca pe o analiză a rivalităților unor puteri asupra unor teritorii de mari sau mici dimensiuni, ținând, desigur, cont de forțele fiecărui protagonist, dar și de reprezentările acestora, adică de modul în care fiecare dintre ei, pe bună dreptate sau nu, își construiește reprezentarea „realității”, atât la nivel local, cât și la nivel continental sau chiar global.

Atenția critică pe care J.-S. Mongrenier o acordă reprezentărilor geopolitice, mai mult sau mai puțin fondate sau iluzorii, transpare în repetate rânduri în *Rusia amenință oare Occidentul?*. Aș afirma însă că acest titlu, care este o bună momeală pentru cititor, riscă să fie judecat într-o manieră puțin prea alarmantă de către cei ce nu vor înțelege că este vorba și despre o reprezentare. Iată, de exemplu, cum afirmația de la pagina a doua

a cărții sale că „Războiul Ruso-Georgian din august 2008 a schimbat relațiile dintre Rusia și puterile occidentale” poate fi reformulată de către J.-S. Mongrenier ca o modificare a imaginii pe care și-o creaseră puterile occidentale despre Rusia după căderea URSS.

Subliniind încă de la început importanța acestui „război ruso-georgian”, J.-S. Mongrenier dă abil impresia că acordă o mare importanță unei chestiuni care nu a durat decât opt zile. Se știe faptul că aceasta a luat sfârșit după ce Nicolas Sarkozy, pe atunci președinte al unei Uniuni Europene care nu are nicio putere, a întreprins o vizită la Moscova. Din punctul meu de vedere, aș spune că această acțiune începută prin ofensiva armatei georgiene împotriva Osetiei separatiste (circumstanțele exacte rămân obscure) – ofensivă ce a provocat o replică puternică și stângace a trupelor ruse – este o chestiune geopolitică foarte complicată, fapt susținut și de J.-S. Mongrenier. Trebuie să plasăm acest moment în contextul forcingului pentru a intra în NATO efectuat de Miheil Saakașvili, președintele georgian strâns legat de SUA, ajuns la putere în 2003 prin intens mediatizatul „război al trandafirilor”, dar care a fost nevoit să-și pună la bătaie mandatul în 2007 din cauza obișnuitelor lupte între clanurile georgiene, fiind însă reales în 2008. Președintele francez și cancelarul german au afirmat la acea vreme că nu se pune problema, cel puțin pentru moment, ca Georgia să intre în NATO, după cum nici în Uniunea Europeană. În momentul raidului georgian asupra Osetiei, Statele

Unite erau în mijlocul campaniei electorale, de unde și reacția lor foarte discretă.

În această carte, J.-S. Mongrenier își dă tot interesul în a analiza „timpii lungi”, precum spunea Fernand Braudel, și, implicit, acordă o mare importanță moștenirii mongole în Rusia. Se spune că aceasta ar fi avut o mare influență asupra temperamentului conducătorilor ruși de-a lungul secolelor. Felul în care împărații mongoli au știut cum să-și extindă și să-și mențină sfera de dominație asupra unor teritorii imense, perspectiva lor asupra spațiului pentru un control mai eficient reprezintă o piesă de bază a bagajului intelectual al țărilor, precum și al conducătorilor sovietici. J.-S. Mongrenier estimează că aceasta este, fără îndoială, originea acestui „despotism oriental” cu care unii și alții au guvernat o societate rurală, aservită de către primii la sfârșitul Evului Mediu și pe care au oprimat-o apoi intens comuniștii.

Totodată, aplecarea lui J.-S. Mongrenier asupra cauzelor profunde se combină cu atenția cu care el analizează schimbările subite și peripețiile pe termen scurt, precum modul în care Elțin a preluat puterea în vremea *perestroikăi* folosind discursuri geopolitice dintre cele mai demagogice, sau felul în care, după câțiva ani, același Elțin – slăbit de boală și de alcool – a predat ștafeta puterii tânărului pe atunci nou-venit Putin. Acesta a știut apoi cum să-și construiască treptat, împreună cu colegii săi din FSB (fostul KGB), propriul sistem, cu scopul de a ține frâiele Rusiei.

Într-un stat de dimensiuni continentale, J.-S. Mongrenier consideră spațiul din mai multe perspective ce trebuie analizate, pornind de la chestiuni locale de mare importanță strategică, precum Crimeea, până la mize de anvergură globală, precum relațiile pe care Rusia încearcă să le lege cu China, acest colos demografic, devenit între timp și colos economic.

Precum ne arată J.-S. Mongrenier, Rusia încearcă să se prezinte ca membru al acestei noi și faimoase comunități BRIC, clubul puterilor emergente, din care mai fac parte Brazilia, India și China. Rusia este, de fapt, re-emergentă, după „colapsul” din 1991 și falimentul financiar din 1998, cauzat de creșterea necontrolată a prețului gazelor și petrolului pe care le exportă masiv. Rusia este, de asemenea, marele „bolnav al Europei”, precum se spunea despre Imperiul Otoman la sfârșitul secolului al XIX-lea. Diferența se manifestă la nivelul creșterii demografice, încă prezente la acea vreme în Imperiul Otoman, în timp ce Rusia, care are actualmente o populație foarte îmbătrânită, este cu adevărat bolnavă din cauza unui sistem sanitar lamentabil, a unei mortalități anormal de ridicate și a unei natalități foarte scăzute. Aceasta este și o consecință a imenselor pierderi suferite de URSS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – 26 de milioane de morți –, ceea ce determină generații foarte „subțiri” numeric în piramida vârstelor, la douăzeci, patruzeci sau șaizeci de ani după aceea (din cauza copiilor și nepoților care nu s-au mai născut în acele vremuri). Rusia numără acum 142 de milioane de locuitori, dar cu siguranță nu va avea mai mult de 100 de milioane în 2050.

J.-S. Mongrenier critică feroce ideea de *Heartland*, care este totuși considerată fundamentală de către numeroși așa-ziși teoreticieni ai geopoliticii, atât în Europa și Statele Unite, cât și în Rusia. Odată ce a trecut epoca sovietică, în care geopolitica a fost complet proscrisă, deoarece era considerată ca o componentă specifică a ideologiei naziste (fusesse foarte la modă în vremea pactului germano-sovietic din 1939, apoi blamată după ofensiva germană din 1941), geopoliticienii ruși fac uz de această temă la modul cel mai simplist. Aceștia demarează disertații euroasiatice, concept la baza căruia ar sta Rusia, deoarece reprezintă, conform lor, cea mai vastă parte a ceea ce numim Eurasia, făcând abstracție de Orientul Mijlociu, de India și Asia de Sud-Est.

Ei afirmă că în centrul Rusiei se situează faimosul *Heartland*, inima Eurasiei. Este vorba însă de o inimă foarte slab populată. J.-S. Mongrenier reamintește cum acest cuvânt a fost lansat de Halford MacKinder, pentru care „inima insulei mondiale”, care este Eurasia, s-ar afla în mijlocul Imperiului Rus, între Siberia Occidentală și Marea Caspică, adică în niște păduri aproape pustii și niște stepe fără oaze prea mari. Totuși, MacKinder afirmă că acolo se află „pivotul geografic al istoriei”. Dar să fie oare vorba despre istoria universală? De fapt, este doar o istorie regională – cea a unei întinse regiuni nepopulate –, o istorie redusă la invaziile înspre Vest ale mongolilor și tătaro-mongolilor, apoi a asaltului rușilor înspre Est.

Aș adăuga faptul că în 1904 profesorul MacKinder de la Oxford, director în acea vreme al Școlii de Eco-

nomie din Londra, publică în urma unei conferințe, în *The Geographical Journal*, articolul intitulat „Pivotul geografic al istoriei”, conferința și articolul suscitând o mare atenție în mediile conducătoare britanice. Or, trebuie luat în considerare faptul că în acele vremuri Afganistanul continua să reprezinte o problemă între Imperiul Britanic al Indiilor și Imperiul Rus, care voia să avanseze spre Sud-Est. Desigur, conducătorii acestor două țări au căzut de acord pe la 1890 în ceea ce privește „neutralizarea” acestei țări de răscruce, dar rușii au continuat să uneltească pe ascuns, spre a încerca să ajungă la „mările calde” și la Oceanul Indian. Or, în același timp, Imperiul German își sporea puterea și se înarma cu o flotă ce voia în scurt timp să ajungă a rivaliza cu Royal Navy. Cei doi împărați sunt veri primari și se întâlnesc. Diplomația britanică trebuie să-și manifeste deci abilitatea, lăsându-i pe ruși să se axeze pe alte expansiuni decât în Afganistan, cum ar fi în Nord-Estul Chinei. O „lege” a geopoliticii susține că acel imperiu care va deține *Heartland*-ul și care va avea un debușeu la *Rimland*, frontiera sa maritimă, sau se va asocia cu un stat care are deja această deschidere, precum Germania sau Japonia, va stăpâni lumea. Articolul lui MacKinder datează din 1904, dar în 1905 izbucnește pe *Rimland* războiul ruso-japonez. Flota rusă venită din Marea Baltică și din Marea Neagră, căreia englezii îi interzic trecerea prin Canalul Suez, este scufundată de crucișătoarele vândute de englezi Japoniei. Izbucnește apoi revoluția din 1905 în Rusia, urma-

tă de cea din 1917, în urma înfrângerilor unei armate ruse încă prost echipate. Hitler va relua teza *Heartland*-ului odată cu pactul germano-sovietic din 1939, pentru a putea întâi învinge abil Franța în 1940 și pentru a-l păcăli mai bine pe Stalin înainte de atacul asupra URSS din iunie 1941. După toate acestea, noii „geopoliticieni” ruși își continuă disertațiile pe tema *Heartland*.

După ce a marcat încă de la început importanța pe care o acordă „războiului ruso-georgian” din august 2008, J.-S. Mongrenier subliniază, pe bună dreptate, dorința conducătorilor ruși de a nu mai vedea aderând la NATO, după Țările Baltice, țările care au făcut parte din Imperiul Țarist înainte de a deveni sovietice, cele din vecinătatea Rusiei: Ucraina, Belarus, Georgia și Armenia. Conducătorii ruși, în dorința lor euroasiatică de a strânge legăturile cu China, nu par a fi îngrijorați de migrația discretă a unui număr tot mai mare de chinezi în Siberia Orientală și la Vladivostok, precum și în „provinciile maritime” ale Rusiei. Astfel ar putea reapărea brusc riscul unor războaie pe fluviul Amur, precum în anii 1960–1970, și pretenții teritoriale ale Chinei asupra acestor vaste teritorii pe care Rusia le-a ocupat în secolul al XVIII-lea prin „tratate inechitabile”.

În fine, pentru ruși problema expansiunii islamice nu se pune doar în Caucaz, care este – precum se știe – populat de musulmani (cu excepția osetinilor, care sunt creștini, ca și georgienii). Trebuie luate în considerare și republicile autonome tătare din bazinul Volgăi și din munții Ural, care sunt și ele înțesate de musul-

mani, în ciuda numeroșilor ruși din zonă. Or, aceste republici musulmane, vorbitoare de limbă turcică, formează un ansamblu orientat nord-sud (fragmentat strategic de către Stalin), a cărui limită meridională, aflată în sudul munților Ural, se află foarte aproape de granița cu Kazahstanul. Acest stat, astăzi independent, este din ce în ce mai musulman și mai turcofon, din cauza exodului tot mai masiv al rușilor care trăiau acolo. Între frontiera sudică a Bașkiriei și Nordul Kazahstanului nu este decât un culoar rus de 50 km pe valea fluviului Ural, culoarul Orenburg, deținut de secole de către cazaci, cu linia lor de sate fortificate.

Un scenariu catastrofic pentru ruși ar fi formarea unei vaste republici musulmane (și turcofone), ce ar îngloba republicile din Asia Centrală și cele din Volga-Ural. Acest fapt ar divide Rusia „Europeană” de o Siberie mai mult sau mai puțin depopulată și din ce în ce mai dorită de către chinezi, până când aceștia vor ajunge chiar la a o anexa. Astfel, rușii și Rusia s-ar situa în această „Europă de la Atlantic până la Ural”, precum spunea generalul De Gaulle și care, precum analizează cu finețe J.-S. Mongrenier, ar fi mai mult decât o simplă constatare geografică (deja anunțată de geograful lui Petru cel Mare). Generalul se îndoia, de asemenea, de caracterul foarte durabil al Uniunii Sovietice. Printr-o nouă catastrofă geopolitică, Rusia s-ar putea deci afla într-o zi în Occident.

Yves LACOSTE

Introducere

Rusia, inconvenient geopolitic și problemă de securitate

„Rusia a supraviețuit și a prosperat datorită aptitudinii sale de a-și surmonța slăbiciunile prin excese în orice domeniu.”

Georges Sokoloff

Negarea realității și tacticile de evitare nu mai sunt de actualitate. Odată cu reiterarea unor conflicte energetice sub forma presiunilor politico-militare asupra spațiului post-sovietic, Rusia este pe cale să redevină o problemă de securitate atât pentru vecinii săi, cât și pentru ansamblul membrilor Uniunii Europene și ai NATO, această arie transatlantică ce corespunde mai mult sau mai puțin cu Occidentul. În acești ultimi ani, conducătorii ruși au folosit exporturile lor de gaz și de petrol ca instrumente de putere și de coerciție față de Țările Baltice, Belarus, Polonia, Ucraina sau chiar Georgia. Am fost, de asemenea, martorii imixtiunii lor în chestiunile de politică internă ale Ucrainei și Georgiei – inconvenientele nepărând să-i descurajeze – și, în primăvara lui 2007, Estonia a fost victima unor grave tentative de destabilizare, pe străzile capitalei Tallinn, precum și în spațiul virtual. Totuși, doctrina curentă în Franța și în unele țări ale Europei Occidentale consideră că Rusia este un partener dificil, desi-

gur, dar funcțional, de care ne leagă interese suficient de puternice pentru a concepe și a organiza o Mare Europă a energiei și a logisticii, de la Lisabona până la Vladivostok. Așadar, se recomandă pe termen scurt practicarea filosofiei „de parcă”: atenția este deturnată de la „derivatele” regimului, de parcă multiplele semne îngrijorătoare pe care le-am putea constata, mai ales pe fronturile din sudul Caucazului, ar fi cauzate de un fel de sindrom post-sovietic de care ar fi afectate populațiile de la est de Cortina de Fier. „Ascundeți acest sân pe care nu-mi doresc să-l văd.”

În ochii unora, Războiul Ruso-Georgian din august 2008 a modificat relațiile dintre Rusia și puterile occidentale. Este adevărat că diversele parteneriate negociate după Războiul Rece între Rusia, pe de o parte, și Statele Unite, Uniunea Europeană și NATO, pe de altă parte, reprezentau un pericol încă înainte ca armele să tragă. În cadrul instanțelor euroatlantice, occidentalii aveau dificultăți în a se pune de acord spre a elabora o analiză comună a Rusiei. Aceasta făcea uz de relațiile sale bilaterale cu Germania, Italia, sau chiar cu Franța, pentru a încerca să sporească nivelul divergențelor în interiorul Uniunii Europene și NATO. Pe acest plan, războiul ruso-georgian nu a condus la normalizarea situației. Odată trecută acea perioadă de suspendare de drept a cooperării ruso-occidentale, principalele țări vest-europene au demarat fără întârziere tratativele spre a relua legăturile. Și totuși, pătrunderea în forță a trupelor ruse pe teritoriul georgian, recunoașterea de

către Moscova a regimurilor separatiste din Abhazia și Osetia – este vorba mai degrabă de o anexiune *de facto* – și modificarea frontierei de sud a Rusiei prin forța armată nu pot fi puse între paranteze. Această politică a faptului consumat va lăsa urme asupra percepției și în reprezentările geopolitice care înglobează și determină indirect alegeri și decizii. Prin acest demers, Rusia s-a afirmat ca putere revizionistă, ale cărei practici persiflează acele principii pe care țările europene le pun la baza arbitrajului relațiilor lor reciproce.

Nu este vorba într-atât de principii abstracte, cât de reguli concrete de conduită care consacră Uniunea Europeană și NATO ca sistem global de cooperare geopolitică. În fapt, Rusia s-a distanțat de Europa – contiguitatea teritorială nu este un motiv suficient de bun –, iar luările de poziție în favoarea „marelui partener oriental” sunt din ce în ce mai rare. Lirismul și rusofilia afișată de unii în acești ultimi ani au lăsat locul discursurilor axate mai mult pe interesele comerciale, pe rațiunea de stat și pe unica trebuință. Entuziasmul a dispărut. De atunci, prin întâlnirile la vârf și declarațiile de satisfacție reciprocă, cooperarea întâmpină dificultăți în a se relua și parteneriatele ruso-occidentale sunt cu greu renegociate. „Marea idee” care îi inspira – o vastă comunitate euroatlantică de la Vancouver la Vladivostok – pare a scoate la iveală abstracțiuni ne-realiste și mulți sunt cei care, în cercurile puterii de la Moscova, văd Rusia ca pe un „al treilea continent”, destinat să-și găsească singur o cale între Europa și